

НАУКОВА ТВОРЧИСТЬ ЯК ФЕНОМЕН ЛЮДСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

А. Юревич. Социальная психология науки. — СПб.: Изд-во РХГИ, 2001. — 352 с.

Пізнання власне науки є, без перебільшення, однією з найбільш інтригуючих проблем пізнання. Втім, останнім часом дедалі менше з'являється публікацій з питань евристики, психології, соціології та методології наукової творчості, покликаних допомогти проникнути в її «механізми». Щоправда, в Україні видавались окремі праці, присвячені проблемам творчості (Б.В. Новиков, О.К. Чаплигін), а також дослідження з гносеології (С.Б. Кримський, М.В. Попович, П.Ф. Йолон, І.З. Цехмістро тощо). Але як перші, так і другі стосуються загальних питань наукової творчості, а не конкретних евристик підвищення ефективності творчої діяльності. Тому значний інтерес становить рецензована книга, автор якої ініціює всебічний розгляд проблем психології науки.

Дослідник розглядає важливий аспект наукознавчої проблематики — особливості творчої праці в науці і безпосередній вплив на цей процес особистості вченого та його діяльності в наукових групах, наукових спільнотах, а також у суспільстві загалом.

Обравши соціально-психологічний аспект для аналізу окресленого кола питань, автор вдається до структуризаційного підходу. Системності уявлення про сучасну психологію науки він досягає передусім завдяки застосуванню нової моделі соціально-психологічного знання. Вона має шість рівнів: внутрішньоособистісний, рівень особистості вченого, малої наукової групи, наукової організації, наукової спільноти, суспільства. Вектор дослідження зорієнтований від особистості до суспільства, тобто у напрямку зростання соціальності об'єкта.

Важливим аспектом дослідження соціально-психологічного знання про науку став аналіз його стадійної структури. Основними компонентами наукової діяльності, незмінними стосовно її рівнів, є, на думку дослідника, інформаційна підготовка, генерування, перевірка, оформлення і поширення наукових ідей. У книзі показано також специфіку прояву цих стадій на кожному з рівнів. На стадійну структуру розвитку ідеї впливають різноманітні соціально-психологічні процеси: знання «знімається» з об'єктів, і тому воно об'єктне і об'єктивне, але водночас знання соціально сконструйоване і трансформується під час сприймання, оцінювання, осмислення тощо.

Автор аналізує існуючі погляди на проблему як у російськомовній, так і в англійській літературі. Феноменологічний метод дав змогу представити різні стани психології, соціології, інші чинники творчості вченого, які проявилися в тому чи іншому науковому дослідженні. Величезна кількість конкретних прикладів увиразнює для читача всю складність і нелінійність творчого процесу діяльності вченого на рівні особистісного мислення, пізнавальної діяльності в наукових спільнотах чи в національному масштабі. Зокрема, частина, присвячена стану науки в сучасному російському суспільстві, де розкривається вплив ментальності на розвиток науки, є одним із найцікавіших розділів книги.

Унаочненню теоретичних побудов автора сприяють подані після кожного розділу таблиці, які акумулюють значний обсяг представленої у ньому інформації.

Рецензована праця, без сумніву, буде корисною для студентів і молодих дослідників, які прагнуть присвятити своє життя науці. Водночас усім своїм змістом книга переконує: навчитися науково-творчій діяльності за підручниками неможливо, бо творчість завжди має особистісні риси. Вона унікальна як феномен людської діяльності.

Автор акцентує увагу і на необхідності забезпечити підтримку людям науки, створювати такий соціально-психологічний клімат, який сприяв би науковому розквіту, що стане потужним імпульсом для розквіту суспільства загалом. Адже нині наука є головним важелем цивілізаційного прогресу. Зрозуміло, чому з такою гіркотою звертається автор до читача у передмові: «Наука в сучасному суспільстві нагадує знедоленого батька, чадо якого, змужнівши та розбагатівши, забуло, кому воно зобов'язане життям та благополуччям» (с. 3). Ці слова характеризують передусім ситуацію в Росії, але печальна метафора відповідає стану науки і в Україні та в інших країнах пострадянського простору.

Щодо кожної книги, якою б цікавою вона не була, завжди виникають певні зауваження, побажання. На наш погляд, у роботі, присвяченій соціальній психології науки, варто було б розглянути питання особистісного рівня творчості вченого в контексті умов глобалізації, сучасних інформаційних потоків, а також звернути увагу на так звану проблему «інтелектуального капіталу» тощо. Загалом же книга А.В. Юрєвича — важливий внесок у сучасне наукознавство. Адже вона не лише глибоко та всебічно розкриває низку важливих проблем, а й ставить нові запитання.

Л. РИЖКО,
кандидат філософських наук,
старший науковий співробітник
Центру досліджень науково-технічного потенціалу
та історії науки ім. Г.М. Доброва НАН України (Київ)